

**«КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ» ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ
ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

Галина Гич

У статті розглядається проблема важливості вивчення «кліпового мислення» як форми сприйняття навколишньої дійсності сучасними дітьми й підлітками за допомогою різноманітного, мозаїчного, фрагментарного сприйняття інформації. Вивчення цього феномена дозволить більш ефективно будувати процес навчання дитячо-юнацької аудиторії.

Розглянуто позитивні та негативні сторони «кліпового мислення», зазначена специфіка його прояву в процесі навчання.

Ключові слова: кліп, «кліпова свідомість», «кліпове мислення», сучасні діти і підлітки, навчання, шкільна освіта.

**«КЛИПОВОЕ МЫШЛЕНИЕ» ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ
КАК ФЕНОМЕН СОВРЕМЕННОГО УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА**

Галина Гич

В статье рассматривается проблема важности изучения «клипового мышления» как формы восприятия окружающей действительности современными детьми и подростками с помощью разнообразного, мозаичного, фрагментарного восприятия информации.

Изучение этого феномена позволит более эффективно строить процесс обучения детско-юношеской аудитории.

Рассмотрены позитивные и негативные стороны «клипового мышления», обозначена специфика его проявления в процессе обучения.

Ключевые слова: клип, «клиповое мышление», «клиповое сознание», современные дети и подростки, обучение, школьное образование.

**CHILDREN'S AND TEENS' «CLIP THINKING»
AS THE PHENOMENON OF MODERN EDUCATIONAL PROCESS**

Galina Hych

The article deals with the problem of the importance of problem «clip thinking» as the form the environment perception by children and teenagers with the help of diverse, mosaic and fragmentary ways of perceiving the information. The research of this phenomenon makes it possible to build the educational process more effectively. Positive and negative sides of «clip thinking» are taken into consideration. The specifics of its realization in the process of teaching are defied.

Key words: clip, «clip consciousness», «clip thinking», modern children and teenagers teaching, school education.

«Надеяться на лучшее поздно, но есть время подготовиться к худшему» (Дж. Мартин).

Интерес до означеної теми пов'язаний із пошуком відповіді на питання, що турбують багатьох бібліотекарів і бібліотекознавців: чому діти й підлітки читають мало або взагалі не читають? Можна аналізувати потреби, інтереси, асортимент книг для дітей і підлітків, але допоки не стане зрозумілим, що є певні бар'єри читацької діяльності дитячо-юнацької аудиторії бібліотекознавці не зможуть розробити реальні методики активізації читацької поведінки цієї аудиторії. Саме пошук відповідей на це непросте питання і призвів до теми «Кліпове мислення» [7; 8], що виявилася надзвичайно плідною і цікавою як з точки зору бібліотекознавства, так і педагогіки [1; 2; 10].

Постановка та подальше вивчення специфічних форм розумової і пізнавальної діяльності сучасних дітей та підлітків, до яких відноситься й так зване «кліпове мислення», очевидно, дозволить знайти нові методологічні та методичні підходи до організації навчального процесу.

Значимо, що проблема «кліпового мислення» **мало досліджена** в українській науці й досі знаходиться на стадії визначення кола проблем для подальшого вивчення, формування категоріального апарату проблеми, висунення теоретичних гіпотез та формування практичних підходів задля їх підтвердження або спростування.

На практиці ж «кліпова свідомість» поступово проникає в усі сфери життєдіяльності людини, у тому числі й діяльність такого соціального інституту, як освіта. Дослідження, при-

свячені проблемам формування кліпової свідомості сучасної дитячо-юнацької аудиторії, проведені російськими спеціалістами, виявили чіткі прояви кліпової свідомості в галузі освіти.

У рамках нашої статті дотримуємося такого визначення: «кліпове мислення» – це процес відображення безлічі різноманітних властивостей об'єктів, без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різноманітністю інформації, що надходить до людини, високою швидкістю її надходження та сприймання.

Термін «кліпова свідомість» у філософсько-психологічній літературі з'явився наприкінці 90-х рр. ХХ ст. і означав здатність людини сприймати світ через короткий, яскравий посил у формі або відеокліпа (звідси і назва), або теленовин. У російській науці перший термін «кліпове мислення» використав філософ Ф. І. Гіренок, вважаючи, що понятійне мислення перестало відігравати важливу роль у сучасному світі. Він стверджує, що сьогодні відбувається **заміна лінійного мислення нелінійним**: «... ми в собі виховали розуміння картинок. Ми сформували в собі не понятійне мислення, а, як я його називаю, кліпове, ... що реагує лише на удар». Дослідник феномена кліповості висловлює тезу про те, що понятійне мислення перестало відігравати важливу роль у сучасному світі. Нині сформоване зовсім інше мислення, оскільки формується воно переважно не книгами, а образами всесвітньої комп'ютерної мережі.

У історії людства раніше не було подібних засобів масового впливу на психіку людини та суспільну свідомість.

Використовуючи Інтернет, діти та підлітки занурюються в простір світової інфосфери, який «виявився живим та все більш втягує нас у себе».

Створені в гіпертекстовому форматі Інтернет-образи особливим чином конструюють, а точніше деконструюють текстові структури та способи їх прочитування: від територіально обмеженої і лінійно вибудованої книги ми переходимо до номадичних, ризоматичних, детериторизованих інформаційних систем. Номадичний (від *nomad* – кочівник) – поняття постмодерністської філософії, що означає відмову від однозначно організованого простору, наявності певного центру, багатоваріантність просторових конфігурацій. Це поняття орієнтує на культурний поліцентризм у всіх його виявах. Мешканець мережі, зрощений із простором, як і номад, тільки його світ не степ, а гіперреальність, у якій проходять його безкінечні подорожі. Він подорожує в кріслі за комп'ютером і ці подорожі формують його погляди та мислення [11].

У 2010 році культуролог К. Г. Фрумкін виокремлює п'ять передумов, що породили феномен «кліпового мислення»:

- прискорення темпів життя й безпосередньо пов'язане з ним зростання обсягу інформаційного потоку, що породжує проблематику відбору і скорочення інформації, виділення головного й фільтрації зайвого;
- потреба в більшій актуальності інформації та швидкості її надходження;
- збільшення різноманітності інформації, кількості справ, якими одна людина займається одночасно;
- комерціалізація каналів, що передають інформацію;

– зростання діалогічності на різних рівнях функціонування соціальних мереж (8).

Аналіз нечисленних публікацій із теми свідчить про усталену думку дослідників феномена кліповості: сучасній дитячо-юнацькій аудиторії притаманне «кліпове мислення», що призводить до формування «кліпового світогляду»: дитина і підліток сприймають світ не цілісно, а як низку іноді не пов'язаних між собою частин, фактів, подій. Таким дітям і підліткам важко, а часом вони взагалі не здатні аналізувати яку-небудь ситуацію, адже її зображення не затримується в думках надовго, воно майже одразу зникає, а його місце тут же посідає нове. Цьому сприяє нескінченне перемикавання телеканалів, сторінок Інтернету, переглядання новин, реклами, анонсів до фільмів, читання блогів, тобто форм, що є характерними для соціальної діяльності дітей і молоді як у процесі навчання, так і в позанавчальний час (хоча відокремити одне від іншого іноді майже неможливо: під час занять у школі учні вміють відповідати на одержані смс-повідомлення, фотографувати слайди презентацій і щось усе-таки писати в зошиті).

Таким чином, можна говорити про своєрідний «ланцюг»: «кліпове мислення» – процес і спосіб отримання інформації: на його підставі формується «кліпова свідомість» – мозаїчне, фрагментарне, надто різноманітне відображення дійсності в головах сучасних дітей та підлітків. На цій підставі можна говорити й про «кліпову поведінку» – специфічну соціальну діяльність молоді, якій притаманна різноманітність, часта зміна форм, незавершеність початої діяльності та, інколи, нелогічність.

Безперечно, «кліпова свідомість» впливає на процеси сприйняття та розуміння навчальної інформації.

Дослідники феномена кліповості виокремлюють як позитивні, так і негативні сторони означеного поняття.

До позитивних сторін даного явища дослідники відносять те, що «кліпове мислення»:

- може використовуватися як захисна реакція організму на інформаційне перевантаження. Якщо враховувати всю ту інформацію, яку бачать і чують за день діти та підлітки, плюс Інтернет, то стає зрозумілим, що їх мислення змінюється, підстроюється, адаптується до такого інформаційного світу (скажімо, подача презентації на уроці буде в такому випадку розглядатися як нова й цікава форма, а не «нудний підручник»);
- це вектор, нова форма розвитку відносин людини з інформацією, що необхідно широко вивчати;
- додає динамізму пізнавальній навчальній діяльності, що дозволяє дітям та підліткам в умовах зростаючого обсягу навчального матеріалу встигати, іноді хоч би формально, виконати необхідні завдання (навчальний процес, у якому широко використовуються мультимедійні засоби подачі навчальної інформації сприймається дитиною та підлітком як сучасна, а не застаріла методика);
- дозволяє бачити багатоплановість, багатоваріантність, неоднозначність підходів до аналізу або вирішення конкретних питань і завдань (таке мислення допомагає дитячо-юнацькій аудиторії краще усвідомлювати та розуміти найрізноманітніші зв'язки між явищами та

подіями);

- сприяє більшій адаптації до мінливої соціальної реальності й до її пізнання (через включеність у навчальний процес різних методів подачі інформації вчитель буде нову «картину світу»).

Негативні сторони «кліпового мислення»:

- навколишній світ перетворюється на мозаїку розрізнених, мало пов'язаних між собою фактів, частин, осколків інформації. Дитина звикає до того, що вони постійно, як у калейдоскопі, змінюють один одного, і постійно вимагає нових (потреба слухати нову музику, спілкуватися в чаті, постійно «бродити» мережею, редагувати фотографії, дивитися уривки з фільмів, грати в онлайн-ігри з новими учасниками). Це суттєво відволікає їх від головного, заняття – навчання;
- передбачає спрощення інформації, тобто «забирає» глибину засвоєння матеріалу, не сприяє розвитку мовленнєвої та письмової культур (звідки така культура може бути сформованою в дітей та підлітків, які читають мало або взагалі не читають?);
- втрачається здібність до аналізу і вибудовування довгих логічних ланцюжків, споживання інформації дорівнюється до поглинання фаст-фуда (чи можна взагалі отримувати знання, не аналізуючи інформацію, що подається в навчальному процесі?).

У старшокласників негативна «кліповість» виявляється яскравіше: це пов'язане, з тим, що педагоги вима-

гають від них читати першоджерела, навчальну літературу, конспектувати й аналізувати її, а покоління «швидких кнопок» хоче, щоб навчальна інформація подавалась їм у звичній для них стислій, «кліповій» формі (презентації уроків, стислі конспекти, опорні схеми, малюнки тощо). Наскільки ці вимоги учнів вже враховані авторами сучасних підручників?

У сучасній педагогіці щодо «кліпового мислення» існують два визначення: по-перше, таке мислення – це фрагментарне, неповне, роздроблене, навіть у чомусь збиткове мислення, яке є відображенням і результатом впливу хаотичної інформації, що практично бомбардує свідомість дітей та підлітків. По-друге, кліпове мислення – це особливий, «квантовий» тип мислення, що тією чи іншою мірою вираженості був притаманний людині завжди (існує навіть думка, що Біблія є класичним прикладом кліпової побудови тексту). «Кванти думки» відрізняються своєрідною завершеністю, цілісністю, образністю і яскравістю. Прихильники цього визначення вважають, що «кліпове мислення» у цілому є позитивним, і його сильні сторони необхідно використовувати при організації навчального процесу.

Виникнення педагогічних протиріч щодо розуміння «кліпового мислення» обумовлене, очевидно, з одного боку, сутністю традиційної освітньої парадигми, що, будучи струнким сформованим явищем, із запізненням відповідає на блискавичні зміни сучасного суспільства, де інформація є абсолютною домінантою. З іншого боку, вимальовується явна невідповідність оновлених внутрішніх очікувань володарів «кліпового мислення» розміреному ритму освітніх підвалів.

Подолання цих протиріч можливе лише в тісній взаємодії педагога та учня як суб'єктів освітньої діяльності в їх

синергізмі в рамках сучасного трактування педагогіки інформаційного суспільства. Погоджуючись із Л. К. Гейхман, ми вважаємо, що освітня діяльність в епоху «кліпового мислення» буде найбільш ефективною в рамках **синергетичної педагогіки** – «такого напрямку, який націлений на дослідження складних нелінійних відкритих систем і підсистем – суспільства та освіти, ... а також педагогічної взаємодії, що виникає в цих системах» [2, с. 7].

Сьогодні з'явилося і диктує свої «правила гри» покоління Google, яке звикло до того, що на екрані монітора відбувається декілька подій одночасно [4]. Вони хочуть, щоб навколишній світ миттєво реагував на їх запити, вони живуть «тут і тепер». Очевидно, мова йде про новий тип поведінки дітей і молоді, на який не можна не зважати.

Складність означеної ситуації, з нашої точки зору, полягає ще й у тому, що вчителі та сучасна дитячо-юнацька аудиторія – реально різні покоління. Відомий британський футуролог Джеймс Мартин, який передбачив появу Інтернету, поділяв людей на два типи. Перший тип – «люди книги»: отримують інформацію з книг, мають тривале мислення. Головна відмінна риса таких людей – великий обсяг уваги і здатність до аналізу інформації. Другий тип – «люди екрана»: наділені «кліповою свідомістю» і кардинально відрізняються від першого типу [3].

Припустимо, що проблемна ситуація сучасного навчального простору полягає в тому, що вчителі – переважно «люди книги», а учні – «люди екрана», і їм треба **навчитися говорити один із одним та розуміти один одного**.

Питань багато та на них треба шукати відповіді. Світ став настільки складним, наскільки й цікавим. Очевидним і безперечним є одне:

сучасні діти відрізняються особливим мисленням і не враховувати це неможливо. Потенційні проблеми та ризики «кліпової свідомості» ще чекають на глибокий науковий аналіз. Проте при проектуванні й реалізації освітнього процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, виборі методів і засобів навчання зазначену проблему ігнорувати неможливо.

Оскільки розпочато розгляд теми

саме з бібліотечнознавчих підходів, дозволимо собі цим і закінчити. У деяких країнах, де стали усвідомлювати небезпеку «кліпового мислення», розробляються спеціальні *тренінги*, де навчають зосереджувати увагу на одному предметі й утримувати стан концентрації протягом тривалого часу. Але найбільш доступний метод – це **ЧИТАННЯ** (звісно, не «кліпової літератури»).

Література

1. Бахтіна Г. П. Математика як «щеплення» проти «кліповості» інформації та «колажу» сучасного мислення [Текст] / Г. П. Бахтіна // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ: Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Альма-матер. – 2010. – № 1(188) січень. – С. 144–155. – (Серія: Пед. науки).
2. Гейхман Л. К. Синергетическая педагогика: личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции [Текст] / Гейхман Л. К., Кушнина Л. В., Кушнин А. В. – Пермь: Перм. гос. техн. ун-т, 2011. – 176 с.
3. Мартин Дж. Поворотный момент в истории человечества [Електронний ресурс] / Дж. Мартин // Мир прогнозов. Загл. с экрана. – Режим доступа: www.mirprognozov.ru/prognosis/107/150/
4. Митягина Е. В. «Клиповое сознание» в современном информационном обществе [Текст] / Е. В. Митягина, Н. С. Долгополова // Социология и социальная работа. Вестник Нижегородского университета Н. И. Лобачевского. – 2009. – № 3 (15). – С. 53–59. – (Серія: Социальные науки).
5. Семеновских Т. В. «Клиповое мышление» – феномен современности [Електронний ресурс] / Т. В. Семеновских // Оптимальные коммуникации (ОК): эпистемический ресурс Академии медиаиндустрии и кафедры теории и практики общественной связанности РГГУ. – Режим доступа: <http://jarki.ru/wpress/2013>.
6. Ставцева И. В. Синергетический подход в педагогической работе с «клиповым мышлением» учащихся / И. В. Ставцева. – Режим доступа: www.rusnauka.com/4_SND_2012/Pedagogica/2_99440.doc.htm.
7. Удовицька Т. А. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву в процесі навчання (до постановки проблеми) [Текст] / Т. А. Удовицька // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. – К., 2013. – Том VIII (50). – С. 407–416.
8. Фрумкин К. Г. «Клиповое мышление» и судьба линейного текста / К. Г. Фрумкин. – 2010. – № 1. – Режим доступа: http://nounivers.narod.ru/pub/kf_clip.htm.
9. Фрумкин К. Г. Откуда исходит угроза книги / К. Г. Фрумкин // Знамя. – 2010. – № 9. – С. 39–48.
10. Факторович А. А. Преподаватели и студенты: новые роли, модели взаимодействия [Текст] / А. А. Факторович // Педагогика. – 2013. – № 6. – С. 89–97.
11. Штанько В. І. Сучасні інформаційно-комп'ютерні технології як чинник трансформації соціокультурної реальності [Текст] / В. І. Штанько // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна: [зб. наук. пр.] / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х. – 2008. – С. 22–31.